

УДК 378

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v048.2024.21>**Т. В. Лень**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1025-9329>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-економічного університету**Т. В. Ярмак**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4140-8283>,

кандидат соціологічних наук, доцент,

професор кафедри філософії і педагогіки професійної підготовки
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету**О. Правоторова**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7458-1595>

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-економічного університету

МАСОВІ ВІДКРИТІ ОНЛАЙН-КУРСИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Провідні науковці наголошують на необхідності забезпечення вільного доступу людей до інформації, без якої немає сенсу говорити про побудову інформаційного суспільства – «суспільства колективного інтелекту планетарного масштабу». У нашому дослідженні розкрито, як саме онлайн-курси впливають на суспільство, що виникає в результаті інформаційної революції, відрізняється тим, що інформація і особливо знання як найвища і найбільш цінна форма всієї гігантської маси інформації, що циркулює в суспільстві, займає в ньому особливе місце. Знання, отримане завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню з нею працювати, стає головною умовою благополуччя кожної людини та кожної держави.

Глобальні тенденції, які зародились у ХХ столітті, матимуть продовження у новому столітті, кидаючи виклик людській цивілізації. У цих умовах важливо вміти протистояти руйнівним тенденціям і підтримати прогресивні тенденції на основі тих пріоритетів, які відповідають реаліям цивілізаційного розвитку, що змінилися. Цей виклик має безпосереднє відношення до сфери освіти, яка покликана коригувати свої пріоритети з урахуванням потреб людської цивілізації у ХХІ столітті. Сучасні тенденції розвитку вищої освіти у глобальному світі та проблеми трансформації університету перебувають у центрі уваги багатьох дослідників. Проблеми розвитку вищої освіти розглядаються в контексті формування суспільного знання, в якому передбачається розширене відтворення та поширення інформації. У сучасному світі, знання перестало бути виключно приналежністю еліт і поширюється через все суспіль-

ство. Розвиток освіти та навчання в суспільстві, заснованому на знаннях, передбачає зміну самої парадигми навчання, яке ставить в центр особу, що навчається протягом усього життя. Відтепер освіта перестала бути процесом трансляції знань – акцент переміщується на вміння всіх і кожного навчатися та самостійне освоєння знань. Швидкий розвиток інформаційної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій відкриває нові можливості та перспективи для вдосконалення системи освіти. Це стосується як покращення технічної оснащеності освітніх установ та їх доступу до світових освітніх ресурсів, так і використання нових форм та методів навчання, орієнтованих на активну пізнавальну діяльність студентів. Тому особливого значення набувають відкриті освітні ресурси та відкрите дистанційне навчання, які сприяють більш інтенсивному обміну знаннями, значно розширюють доступ людей до вищої освіти та навчання протягом усього життя, а також відкривають можливості для розвитку міжнародного співробітництва та участі університетів у світовій освітній системі [7, с. 65].

Нами з'ясовано, що рух до відкриття освітніх ресурсів почався в останньому десятилітті ХХ століття, а в 2001 році набув всесвітнього масштабу, коли Массачусетський Технологічний інститут запустив проєкт Open Course Ware, відкривши вільний доступ до матеріалів своїх навчальних курсів. В даний час відкриті дистанційні курси, засновані на використанні навчальних матеріалів, розміщених у вільному доступі або випущених під ліцензією, що дозволяє їхнє вільне використання, пропонуються на безоплатній основі багатьма

вищими навчальними закладами. Починаючи з 2008 року деякі онлайн-курси, відкриті для всіх бажаючих, почали залучати сотні та тисячі учасників. Для позначення таких курсів у 2008 році було запроваджено термін «масовий відкритий онлайнкурс» (massive open online course, MOOC). Термін з'явився як реакція у відповідь на курс «Коннективізм і коннективістські знання», який у 2008 році провели Джордж Сіменс і Стивен Доунс в Університеті Манітоби (Канада) і в якому брало участь 25 студентів в аудиторії та ще 2300 слухачів онлайн. Після цього курсу, у період з 2008 по 2011 рік було проведено ще кілька відкритих онлайн-курсів, що зареєстрували від кількох сотень до кількох тисяч учасників. Перші МВОК виникли всередині відкритих освітніх ресурсів та засновані на концепції коннективізму. Переломним етапом розвитку МВОК можна вважати 2011–2012 рік, коли ідея МВОК остаточно утвердилася спочатку у США, а потім у Європі та інших регіонах світу. Восени 2011 року на три курси, організовані Стенфордським університетом, було зареєстровано рекордну кількість учасників (близько 100 тис. на кожний курс). Наприклад, на курс «Вступ до штучного інтелекту» записалося 160 тис. слухачів із 190 країн і, згідно з поданими звітами, 23 тис. учасників успішно його завершили [5, с. 110].

Таким чином, саме з цього відрізка часу починається стрімкий розвиток масових відкритих онлайн-курсів, які стали предметом численних публікацій у засобах масової інформації та бурхливих дискусій в академічних колах, а 2012 був навіть названий «роком МВОК». З початку 2012 р. у США активно розгортають свою діяльність проекти, які реалізують масові відкриті онлайн-курси. Серед них Udacity, Coursera, MITx (пізніше edX), а до кінця року до них приєднуються Canvas, UM's Online High School, Udacity, Wedubox та інші. В наш час можна виділити три великі платформи онлайн-курсів університетського рівня: Udacity, Coursera та edX (усі вони базуються в США). Udacity є приватною освітньою організацією, заснованою Себастьяном Труном, Девідом Ставенсом та Майклом Сокольськи, із заявленою метою демократизації освіти, забезпечення доступу до високоякісної вищої освіти та зміни майбутньої освіти. Проект виник після успішної реалізації восени 2011 року Пітером Норвігом та Себастьяном Труном курсу «Штучний інтелект» у Стенфордському університеті. Цей курс став справжнім проривом для всього руху МВОК, оскільки саме після цього запустилися Coursera, MITx/edX та інші проекти. Платформа edX – некомерційний академічний проект, який знаходиться під управлінням Массачусетського технологічного інституту (MIT) та Гарвардського університету. Пізніше до них приєдналися

Каліфорнійський університет у Берклі, Система Техаського університету, Австралійський національний університет, Університет Торонто та інші. Цей проект пропонує на безоплатній основі онлайн-курси університетського рівня з широкого спектру дисциплін. Лідером руху МВОК є Coursera – некомерційна освітня компанія, заснована у лютому 2012 року професорами Стенфордського університету Дафної Коллер (Daphne Koller) та Ендрю Нгом (Andrew Ng).

Як зазначає Д. Коллер, мета проекту – використання найкращих курсів найкращих викладачів у найкращих університетах та надання безкоштовного доступу до них у всьому світі. Проект Coursera стартував за участю чотирьох американських університетів (Стенфордського, Мічиганського, Принстонського та Пенсільванського), але дуже скоро до нього приєдналися й інші великі університети (Університет Джонса Хопкінса, Каліфорнійський технологічний інститут, Колумбійський університет, Единбурзький університет, Університет) [4, с. 52].

Вже до початку серпня 2012 р. було зареєстровано перший мільйон слухачів із 196 країн. На початку травня 2013 р. на сайті Coursera пропонувалося близько 370 курсів, розроблених за участю 69 партнерів із різних регіонів світу (Північної Америки, Західної Європи, Азії, Австралії), а кількість користувачів перевищила 3,5 млн. осіб. Серед основних відмінних характеристик цих проектів можна відзначити залучення викладачів найкращих (насамперед, американських) університетів, безкоштовність навчання і, як наслідок, масовість та глобальність (участь тисяч, десятків тисяч та сотень тисяч слухачів з усього світу). Початок 2013 ознаменувався приходом масових відкритих онлайн-курсів до Європи. У лютому провідна платформа МВОК Coursera оголосила, що до неї приєдналося 29 університетів, включаючи 10 європейських. Серед них, наприклад, такі відомі вузи як Мюнхенський та Женевський університети, Політехнічна школа Парижу, університети Риму та Копенгагена. У березні 2013 року берлінська компанія Iversity оголосила про запуск однойменної платформи масових онлайн-курсів [4, с. 52]. Її мета – переконати європейські академічні кола у перспективності МВОК та об'єднати вузи континентальної Європи для створення власних масових онлайн-курсів.

Тим часом у Великій Британії набирає оберти створена в грудні 2012 року платформа масових онлайн-курсів Futurelearn, яка об'єднує понад 20 британських університетів. У квітні 2013 р. було оголошено про запуск першої загальноєвропейської програми, яка пропонує масові відкриті онлайн-курси. Програма реалізована за ініціативою Європейської асоціації університетів дистанційного навчання (EADTU), за підтримки

Єврокомісії та за участю партнерів із 11 країн. Пропонується понад 40 безкоштовних університетських онлайн-курсів 12 мовами з широкого ряду предметів (від математики та економіки до мов та кліматології). Таким чином, динамічний розвиток масових відкритих онлайн-курсів є однією із значних тенденцій у галузі вищої освіти у сучасному світі. Питання, пов'язані з розвитком масових відкритих онлайн-курсів, широко обговорюються в академічному середовищі, викликаючи при цьому наукові суперечки та різні (нерідко протилежні) думки щодо впливу МВОК на майбутнє освіти. Зокрема, дискутуються питання про те, чи є МВОК можливістю чи загрозою для університетів, наскільки ефективним є навчання у МВОК, який їх вплив на традиційну форму навчання у вузах. Деякі аналітики схильні розглядати МВОК як революційний засіб, називаючи їх найбільшою революцією в освіті з часів винаходу друкарського верстата Гуттенберга і вважаючи, що МВОК сприятиме демократизації знання та вищої освіти у планетарному масштабі. Інші бачать у них серйозну загрозу для всієї системи вищої освіти. Нижче наведено спробу узагальнити деякі найбільш поширені думки про переваги та недоліки МВОК. При цьому необхідно зазначити, що МВОК є новою та маловивченою формою навчання, у зв'язку з чим для обґрунтування чи спростування тих чи інших уявлень необхідні всебічні наукові дослідження та широкий обмін практичним досвідом. Стрімке зростання популярності МВОК можна пояснити великою кількістю переваг, які вони пропонують. Також можна говорити про потенційні переваги МВОК не лише для самих учасників курсів, а й для університетів та суспільства загалом. 1. Доступність МВОК, які пропонуються на безкоштовній основі для всіх бажаючих. Для участі в МВОК достатньо мати доступ до мережі Інтернет, що зараз стає можливим навіть для незаможних верств населення в країнах із не найкращою соціально-економічною ситуацією. Єдиним обмеженням може бути англійська як основна мова викладання, однак, завдяки попиту, що зростає, і численним добровольцям, матеріали курсів швидко стають доступними і іншими мовами; крім того, в наш час все більше курсів пропонується і іншими мовами (іспанською, французькою, італійською, китайською та ін.). Таким чином, МВОК розширюють можливості для доступу до вищої освіти та навчання протягом усього життя для людей з різних країн світу та різних соціальних верств. 2. Високий науковий рівень, актуальність та новизна пропонованих курсів. Завдяки МВОК сьогодні у всіх бажаючих з'явилася можливість навчання в найкращих університетах світу в авторитетних вчених та експертів світового рівня. У рамках проектів МВОК пропонуються курси з актуальних

напрямів сучасного наукового знання у різних галузях (наприклад, квантова механіка, машинне навчання, штучний інтелект, сталий розвиток та ін.). 3. Використання передових освітніх технологій. Багато хто вважає, що комплексний формат навчання, заснований на використанні мультимедійних матеріалів та інтерактивних форм роботи (включаючи онлайн-форуми, вебіари, симуляційні лабораторії з електроніки тощо), може – за їх вмілого використання – згодом успішно замінити застарілі підручники і зробити навчання більш цілеспрямованим та ефективним. 4. Розвиток наукових досліджень у галузі едукології. Досвід реалізації МВОК може розглядатися як масштабний експеримент у галузі едукології [1].

На думку Д. Коллера, це безпрецедентна можливість по-іншому поглянути на те, як ми розуміємо процеси людського навчання. Обробка та аналіз великої кількості даних можуть використовуватися для відповідей на питання про те, які методи навчання хороші, як відрізнити ефективні методи від неефективних, що студенти не розуміють найчастіше і як ми можемо допомогти їм зрозуміти [6, с. 33]. Слід зазначити, що з подальшого розвитку МВОК необхідне проведення наукових досліджень із цілого кола проблем, зокрема: 1) співвідношення МВОК та інших моделей дистанційного навчання; 2) можливість використання МВОК у традиційному навчанні; 3) принципи та моделі проектування МВОК; 4) навички, необхідні викладачу (тьютору) щодо МВОК; 5) оцінка рівня підготовки студентів до навчання у МВОК; 6) оцінка ефективності навчання студентів у МВОК та ін.

Також нами було досліджено взаємообмін культур, обмін знаннями та досвідом, формування різних спільнот. Важливо, що МВОК залучає у конкретний період часу учасників із різною культурою, традиціями та рівнем знань, що сприяє виникненню дуже щільної хмари знань. Таким чином, створюються умови для формування «суспільства колективного інтелекту планетарного масштабу». Крім того, МВОК сприяє виникненню між його учасниками сильних зв'язків, які можуть бути використані й у майбутньому для реалізації спільних проектів та обміну досвідом. Нові можливості самореалізації учасників курсів. Навчання у МВОК відкриває нові перспективи для самореалізації учасників, зокрема для продовження навчання та працевлаштування. Так, блискуче завершення конкретного курсу може допомогти студенту привернути увагу університету, що пропонує курс, і сприяти можливому вступу до цього університету. Крім того, в учасників курсів з'являються нові перспективи для працевлаштування (зокрема, за кордоном). Глобальні освітні платформи можуть виявитися справжньою знахідкою для підприємств та орга-

нізацій, які шукають співробітників. Можна відзначити, що вже зараз деякі платформи (Udacity, Coursera) активно співпрацюють із роботодавцями. Нові можливості просування університетів. У свою чергу за допомогою МВОК університети мають можливість просування своїх освітніх програм у світовому освітньому просторі та залучення талановитих студентів для навчання на стаціонарі. Таким чином, прогнозується, що у стратегічній перспективі МВОК можуть сприяти демократизації знання та розвитку системи освіти в цілому, а також розвитку міжкультурного діалогу, соціального та економічного розвитку. У той же час стрімкий розвиток МВОК викликає низку питань і сумнівів. Разом з тим, одні й ті самі аспекти, з одного боку, можуть розглядатися як переваги, а, з іншого боку, можуть піддаватися сумніву та різкій критиці. Насамперед, висловлюються сумніви щодо загальної доступності МВОК, що декларується. У підсумку відзначається існуюча нерівність у доступі до нових інформаційних технологій (цифрова нерівність, або цифровий розрив), що є суттєвою проблемою в рамках світового інформаційного простору.

У зв'язку з необхідністю пошуку фінансових засобів для розвитку курсів та оплати роботи викладачів, згодом частина курсів може стати платною, а деякі платформи вже зараз поряд із безкоштовними пропонують і платні курси. Деякі експерти висловлюють сумніви як навчання в МВОК, вважаючи, що в педагогічному плані МВОК не мають під собою серйозної теоретико-методологічної основи, а методи і форми роботи, що використовуються в них, не сприяють ефективності та високій якості навчання. При цьому відзначається також низький рівень продуктивності в МВОК (за наявними даними, зазвичай, не більше 5% слухачів, які записалися на курс, успішно його завершують. Сюди відносяться також досить численні традиційні претензії, які пред'являються до дистанційного навчання в цілому. Традиційними є також аргументи, що відзначають підвищену ймовірність академічної недобросовісності серед студентів. Разом з тим, слід мати на увазі, що всі ці аргументи до певної міри вірні, але в той же час не враховують наявності у дистанційному навчанні численних позанавчальних взаємодій (які мають глобальний характер і можуть бути гарною основою професійного зростання учасників), а також прогресу в технологіях, що дозволяють реалізувати ефективну взаємодію та навчання. 3. Ризики для традиційних освітніх закладів та викладачів. Вченими прогнозується, що у разі зміцнення МВОК вони можуть стати серйозними конкурентами для традиційних університетів та коледжів. Висловлюється побоювання, що розвиток МВОК може поставити під загрозу багато

університетів та коледжів, які не мають репутації елітних університетів. Крім того, у вузів може виникнути спокуса відмовитися від низки своїх курсів, а викладачів виявиться дешевшим замінити онлайн-інструкцією від іменитих професорів. 4. Загроза національним системам освіти та освітній імперіалізму. Ті самі проблеми можуть виникнути на міжнародному рівні. Існує загроза освітнього імперіалізму, що виводить одні країни на рівень лідерів і робить інші залежними від них. Так, експансія онлайн-курсів елітних американських університетів може серйозно вдарити університетами інших країн. Разом з тим, однією з перешкод у використанні МВОК для країн, що розвиваються, може бути мовний бар'єр, оскільки хороше розуміння англійської мови є необхідною умовою для вивчення переважної більшості МВОК. Тому надзвичайну цінність набуває розвитку можливості міжмовної комунікації. Безумовно, це далеко не повний перелік проблем, що обговорюються, пов'язані з МВОК. У той же час, якщо ще порівняно недавно Forbes охарактеризував МВОК стосовно існуючої системи освіти як «розширення з підризним характером» (disruptive extensions), то поступово конфлікти з цього приводу вщухли, і почалася інтенсивна робота з використання потенціалу нової форми навчання. У зв'язку з цим можна відзначити згадані вище проекти низки європейських університетів з розвитку МВОК, у тому числі запуск першої загальноєвропейської програми МВОК, реалізованої за ініціативою Європейської асоціації університетів дистанційного навчання та за підтримки Єврокомісії. На прикладі розвитку МВОК очевидно, що в сучасних умовах зростає значення управління освітою та необхідність вирішення проблем освіти не лише в рамках національних освітніх систем, а й на міжнародному, транснаціональному рівні. Отже, масові відкриті онлайн-курси можна як одне із проявів сучасних тенденцій формування глобального інформаційного суспільства, чи суспільства, заснованого на знанні. Динамічний розвиток МВОК генерує не тільки нові можливості, пов'язані з демократизацією освіти та впровадженням інноваційних освітніх технологій, а й таїть у собі можливі загрози та ризики. Успішність вирішення проблем буде залежати від здатності відповісти на нові виклики, що стоять перед університетами в сучасному світі.

Література

1. Андреев О. О. та ін. Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання (колективна монографія). За ред. О.О. Андреева, В.М. Кухаренка. Харків, Україна: Міськдрук, 2013.
2. Кухаренко В. М. та ін. Теорія та практика змішаного навчання (колективна монографія). Харків, Україна: Міськдрук, 2016.

3. Бугайчук К. Л. «Масовий відкритий дистанційний курс: поняття, особливості проведення та перспективи використання в навчальному процесі системи МВС», Інформаційні технології ізасоби навчання, Том 26, № 6, 2011.

4. Berezytskyi M. M., Oleksyuk V.P. «Massive Open Online Courses as a Stage in the Development of E-Learning», Information Technologies and Learning Tools, 2016, Vol 56, no 6, p. 51–63. doi: <https://doi.org/10.33407/itlt.v56i6.1479>.

5. Бацуровська І. В. «Педагогічна класифікація масових відкритих дистанційних курсів», Освітологічний дискурс, Том 15, № 3. С. 108–120, 2016. doi: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2016.3.10820>.

6. Бацуровська І. В. «Масові відкриті дистанційні курси: інноваційна тенденція в освіті», Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки, No 1. С. 31–34, 2015.

7. Бацуровська І. В., Джаландінова А. М. «Історія розвитку масових відкритих он-лайн курсів в освіті», Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології, Вип. 1. С. 63–66, 2015.

8. Максимчук І. А., Малихін А. О., Демченко І. І., Височан Л. М., Філоненко Л. В., Білозерська Г. О., Лісниченко Ю. М., Максимчук Б. А. Структура педагогічної майстерності у контексті інтровертних характеристик фахівця / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 15. Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019 – Випуск 12 (120) 19. 123 с. (С. 82–89).

Анотація

Лень Т. В., Ярмач Т. В., Правоторова О. Масові відкриті онлайн-курси у контексті формування глобального інформаційного суспільства. – Стаття.

Статтю присвячено сучасній системі вищої освіти, що перебуває на стадії серйозних перетворень, зумовлених, у свою чергу, радикальними соціальними, економічними, технологічними, політичними і культурними змінами глобального характеру. Розвиток наукомістких економічних систем та формування суспільства знання, процеси глобалізації та інтернаціоналізації, зростаюче значення нових інформаційно-комунікаційних технологій виділяються серед найважливіших факторів, що впливають на сучасний університет. Стрімкий розвиток та розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій набуває сьогодні характеру глобальної інформаційної революції, що впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства (включаючи науку, освіту, економіку, культуру, управління та ін.) та визначальною рух до нового типу суспільства – інформаційного, або, як його ще називають, суспільству знання. Інформаційне суспільство – це суспільство з наростаючим виробництвом та використанням інформації та знань у всіх сферах людської життєдіяльності. Однією з основних рис цього суспільства є його глобальний характер. Поняття «інформаційне суспільство» вперше виникло у другій

половині 1960-х років. Винахід цього терміну приписується професору Токійського технологічного інституту Ю. Хаяші.

Вивченням проблем, пов'язаних з інформаційним суспільством, займалося багато відомих вчених. Деякі дослідники вважають, що інформаційне суспільство – це нова соціальна організація людей, процес формування якої ще завершено і має пройти кілька стадій. Інші автори вважають, що інформаційне суспільство вже побудовано у деяких найрозвиненіших країнах (США, Японії, країнах Західної Європи). Починаючи з 1990-х років, дослідники стали акцентувати увагу не так на значенні самої інформації в різних сферах життєдіяльності суспільства, скільки на ролі знань, що породило низку нових визначень постіндустріального суспільства: суспільство знання (knowledge society), або суспільство, засноване на знанні (knowledge-based society).

Ключові слова: система вищої освіти, глобалізація, інформаційне суспільство, знання.

Summary

Lien T. V., Yarmak T. V., Pravotorova O. Mass open online courses in the context of the formation of a global information society. – Article.

The article is devoted to the modern system of higher education, which is in the stage of serious transformations caused, in turn, by radical social, economic, technological, political and cultural changes of a global nature. The development of knowledge-intensive economic systems and the formation of a knowledge society, the processes of globalization and internationalization, the growing importance of new information and communication technologies stand out among the most important factors affecting the modern university. Today, the rapid development and spread of information and communication technologies is taking on the character of a global information revolution, which affects all spheres of life in society (including science, education, economy, culture, management, etc.) and is the defining movement towards a new type of society – information society, or, as it is also called the knowledge society. Information society is a society with increasing production and use of information and knowledge in all areas of human life. One of the main features of this society is its global character. The term “information society” first emerged in the second half of the 1960s. The invention of this term is attributed to Professor Yu Hayashi of the Tokyo Institute of Technology. Many well-known scientists were engaged in the study of problems related to the information society. Some researchers believe that the information society is a new social organization of people, the process of its formation is still complete and must go through several stages. Other authors believe that the information society has already been built in some of the most developed countries (USA, Japan, Western European countries). Starting from the 1990s, researchers began to focus not so much on the importance of information itself in various spheres of society's life, but on the role of knowledge, which gave rise to a number of new definitions of post-industrial society: knowledge society, or society based on knowledge (knowledge-based society).

Key words: higher education system, globalization, information society, knowledge.